

JOURNAL of SOCIAL and HUMANITIES SCIENCES RESEARCH (JSHSR)

Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi

Received/Makale Geliş 20.08.2021
Published /Yayınlanma 29.10.2021
Article Type/Makale Türü Research Article

Citation/Alıntı: Hesso, M. & Sargin, İ. (2021). Hukuk Yorum İlişkisi. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 8(75), 2608-2616.
<http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.2758>

Mustafa HESSO

<https://orcid.org/0000-0003-3388-2911>

KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Hukuku Anabilim Dalı, Kahramanmaraş / TÜRKİYE

Doç. Dr. İzzet SARGIN

<https://orcid.org/0000-0002-6101-9464>

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku, Kahramanmaraş / TÜRKİYE

HUKUK YORUM İLİŞKİSİ

LAW INTERPRETATION RELATIONSHIP

ÖZET

Hukuk normlarının anlam, içerik ve kapsamalarının belirlenmesi, güncel olay ve olgularla irtibatlandırılması faaliyeti olan yorum, mesafe kaldıracı bir çabadır. Hareketli bir süreç içerisinde olan hayat değişim ve dönüşüm halindedir. Bu değişim ve dönüşüme bağlı olan olay ve olguların hukukî açıdan vasıflanması ve yaşanan gerçeklikle irtibatlandırılması yoruma bağlıdır. Çünkü yorum mesafe kaldıracı bir faaliyettir. Hukuk normlarının tespiti ve anlamlandırılmaları konusunda sübjektif ve objektif olarak isimlendirilen iki yorum teorisi vardır. Bu teorilerden sadece birisine dayanmak bazen istenilen sonuçları vermeyebilir. Bundan dolayı bu teorilerden ikisini birlikte düşünmek aha uygun olabilir. Kanunların yorumlanması ne dünün bugüne hükmetmesini sağlamak ne de geleneği hiç dikkate almaktır. Çünkü gelenekten beslenmeyen gelecek düşüncesi, toplumda huzur, güven ve istikrarı sağlama konusunda yeterli olmaz. Yorum da doğru anlama ve anlamlandırmayı elde etmek için öncelikle yorum faaliyetlerinin bilimsel bir anlayışla yapılması gerekir. Ayrıca yorum faaliyetlerinde tek bir yorum yöntemine bağlı kalmak insanı tek bir düşünce şekline mahkûm etmek de bunun için pek çok farklı yorum ve yöntem metotları geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Amaç, Hukuk, Kültür, Teori, Yorum, Yöntem.

ABSTRACT

Interpretation, which is the activity of determining the meaning, content, and scope of legal norms and connecting them with current events and facts, is an effort to remove distance. Life, which is in an active process, is in a state of change and transformation. The legal qualification of the events and phenomena that depend on this change and transformation and their connection with the lived reality depend on interpretation. Because commentary is a distancing activity. There are two interpretation theories, subjective and objective, regarding the determination and interpretation of legal norms. Relying on only one of these theories may sometimes not yield the desired results. Therefore, it may be more appropriate to consider both of these theories together. The interpretation of laws is neither to allow the past to dominate the present nor to ignore tradition at all. Because the idea of the future, which is not fed by tradition, is not enough to provide peace, security, and stability in society. In order to achieve correct understanding and interpretation in interpretation, first of all, interpretation activities must be done with a scientific understanding. In addition, adhering to a single interpretation method in interpretation activities and condemning people to a single way of thinking, many different interpretation and method methods have been developed for this purpose.

Keywords: Purpose, Law, Culture, Theory, Interpretation, Method.

Issue/Sayı: 75

Volume/Cilt: 8

jshsr.org

ISSN: 2459-1149

1. YORUM KAVRAMI

1.1. Yorumun Tanımı

Yorum, kelime olarak bir yazının veya bir sözün anlaşılması için güç yönlerini açıklamak ve aydınlığa kavuşturmak demektir.¹ Hukukî anlamda ise bir hukuk normunun anlamını açıklığa kavuşturmak, içeriğini, genişlik ve kapsamını belirlemek ve bu yoldan giderek belli bir olayın belli bir hukuk normuyla irtibatlandırılmasını araştırmak demektir.²

Dinamik bir yapıya sahip olan hukuk ve hukuk normları her devrin ve her neslin ihtiyaçlarına cevap vermelidir. Bu nedenle hukukî metinler uygulanacağı zamanın ve toplumun ortaya çıkaracağı problemleri çözecek şekilde yorumlanmalıdır. Toplumun değişen ve gelişen ihtiyaçları ancak bu şekilde karşılanabilir.³

Yorum yapmada zamanın ruhu önemlidir. Her çağ kendisine intikal eden metni kendi tarihi geçekliğinde anlamak durumundadır. Bunun için yorumcu, kendisini zamanın ruhuna taşımalıdır.⁴ Çünkü yorum yapmak, mesafe kaldıracı bir faaliyettir. Bu açıdan dil kültürle karşılaşmayınca, anlam ortaya çıkmaz. Bir hukukî norm, sadece norm metni açık olmadığı için değil, özellikle var olan bir olaya (zaman) uygulanmak zorunda olduğu için de yoruma ihtiyaç duyar. Geçekte kâğıt üzerinde açık seçik olan bir norm, somut bir olay söz konusu olduğunda belirsiz bir durum halini alabilir. Bu nedenle önce sosyal hayatın şartlarını dikkate almak gerekir.⁵ Bir kanunun sosyal ekonomik ve kültürel hayattaki değişmeler karşısında amacına uygun şekilde uygulanabilmesi, doğru olarak anlaşılmasını ve yorumlanmasını gerektirir. Zira hukuk normunun yer ve zamana göre çevre koşullarından soyutlanarak yorumlanması doğru değildir.⁶ Doğru anlama ve yorumlama, bir normun esas tarihi anlamının oluşturulduğu zaman açısından yeniden kurgulanmasıdır.⁷ Mesela; Kur'an'ın hırsızlığın cezası el kesme olarak belirlenmiştir.⁸ Hz. Ömer halifelığı döneminde kıtlık ve açlığın hüküm sürdüğü yıllarda, hırsızlık yapana had cezası uygulamamıştır.⁹

Hukukî uygulamada özellikle *kanunî hukuk* önemlidir. Bir kanunun uygulanması ancak manasının anlaşılması ile mümkündür. Bu açıdan, kanunlarda önemli olan açıklıktır; fakat ifadelerinin genel, soyut ve bazen de veciz olmasından dolayı kanunlar bazen kapalılık gösterebilirler. Bu sebeple yoruma gerek duyulabilir. Hukuku uygulamak, hukukî öneme sahip olayları ve ilişkileri hukukî normlarla irtibatlandırmak demektir.¹⁰ Kanunu uygulamak ise bir bakıma kanunun yorumlamak demektir. Bir kanunu veya bir hukuk normunu yorumlamak, onun makul bir anlama kavuşturmak, makul anlamını ortaya çıkarmak işlemidir.¹¹

Hukukî yorum, hukuk normunun gerçek anlamını açıklamak, yani metinde saklı iradeyi ortaya çıkarmak, belli bir olay veya olaylarla ilişkili olarak iradenin kapsamını ve sınırlarını belirlemek faaliyetidir. Diğer bir ifade ile yorum, kanun hükmünün anlamını, kanun koyucunun gerçek iradesini ortaya çıkarmaya yönelik fikri bir faaliyeti¹² veya kanun hükmünün anlamını, kanun koyucunun gerçek iradesini ortaya çıkarmaya yönelik fikri bir çabadır.¹³

Hukukî bir metnin başarılı yorumu; metnin yazıldığı sosyal gerçeklik, olayın olduğu ortam, insan geçekliği (yazarın ve yorumlayanın durumları), metnin yorumlandığı sosyal gerçeklik ve metnin kaynağı ile ilgili durumların eksiksiz ve doğru olarak bilinmesine bağlıdır. Bu durumların her biri ayrı ayrı çalışma konuları olması gerektiğinden, bu çalışmada sadece isimleri zikredilmiştir.

¹ Eren, Hasan, vdd., *Türkçe Sözlük I-II*, Ankara 1988, Türk Dil Kurumu, Yeni baskı, II, 1641.

² Çağıl, Orhan Münir, *Hukuk ve Hukuk İlmine Giriş*, İstanbul, 1966, 207; *Hukuk Metodolojisi Dersleri*, İstanbul 1952, 2. baskı, 129.

³ Önen, Mesut, *Hukukun Temel Kavramları*. Ankara 1993, 153, Otacı, Cengiz, "Hermeneutik (Yorum Bilim) ve Ceza Kanunlarının Yorumu", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Ankara, 2010, 441.

⁴ Gadamer, Hans George, *Hakikat ve Yöntem I-II*, (çev: Hüsamettin Arslan, İsmail Yavuzcan), İstanbul 2008, II, 49

⁵ Işıktaç, Yasemin; Metin, Sevtap, *Hukuk Metodolojisi*, İstanbul, 2003, 184.

⁶ Işıktaç; Metin, 77.

⁷ Işıktaç; Metin, 80.

⁸ Maide 5/38

⁹ Bu konuda Hz. Ömer'in, Kur'an-ı Kerim'de açık olarak ifade edilmesine rağmen bazı hükümleri farklı şekilde uygulaması örnek olarak gösterilebilir. Taf bkz. Koçak, Muhsin, *İslâm Hukukunda Hükümlerin Değişmesi Açısından Hz. Ömer'in Bazı Uygulamaları*, Samsun, 1977; Öztürk, Mehmet, "Hz. Ömer'in İçtihatlarının Fikhi İlkelerdeki Karşılığına Kısa Bakışlar", *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2014, sayı:2; Eşit, Yusuf, "Hz. Ömer Uygulamalarının Fikhi Mezheplere Yansımaları", *Dini Araştırmalar*, 2018, Cilt, 21, Sayı, 54.

¹⁰ Çağıl, *Hukuk Metodolojisi Dersleri*, 196.

¹¹ Çağıl, *Hukuk Metodolojisi Dersleri*, 196.

¹² Keçelioğlu Elvan, "Ceza Hukukunda İçtihadın Sınırı, Yorum ve Kıyas" *Adalet Akademisi Dergisi*, Ankara, 2012, 86.

¹³ Keçelioğlu, 86.

Bir yerde metin varsa orada yorum da olacaktır. Zira yorum metnin vazgeçilmez taşıyıcısıdır. Yorum metni yeni sürekli yenilediğinden, ona zaman üstü bir kimlik kazandırır. Bir metin yorumlanırken varoluşun amacı göz önünde bulundurulmalı, bu amaç doğrultusunda yorumlanmalı ve konu ile ilgili kavramlarla birlikte değerlendirilmelidir. Çünkü varlık aleminde hiçbir kavram ve/veya kurum tek başına düşünülemez, her şeyin her şeyle ilişkisi vardır.

1.2. Amaç

Metin yorumla konuşmaya başlar.¹⁴ Bu yüzden metnin ne demek istediğini anlamak için yorumlanması gerekir. Bir hukukî metnin yorumlanmakla, kuralının ve hükmünün gerçek anlamı ile hukukî kapsamı anlaşılmalı çalışılır.¹⁵ Ayrıca, uygulamadan kaynaklanabilecek aksaklık, yanlışlık ve tereddütler de giderilir. Zira yorumda amaç, doğru düşünmek ve doğru yargılarda bulunmaktır.¹⁶ Bu durum, metnin maddesi ve ruhuna uygun bir anlamayı bağlıdır. Fıkıh açısından ifade edilirse, murâd-ı ilahi ile beşerî yorumun örtüşmesinin sağlanmasıdır.¹⁷

Yorum yapmak, hukukî normun ruhuna uygun anlam aramaktır. Bazen bu ruha uygun anlam araması, metinden uzaklaşmayı gerektirebilir. Bu durumda bile, yapılacak yorumda kanun metninde bir dayanak bulunmalıdır. Aksi halde sübjektif değerlendirmelerin önü açılabilir. Bu sıkıntı ancak yorum ilkelerine bağlı kalarak aşılabilir veya önlenir.¹⁸ Başka bir ifade ile yorum ilkelerine uygun şekilde hem metin veya kelimeler tekeline hem de indi değerlendirmelere mahkûm olmadan, hukukî metinler yorumlanmalıdır.

Yorum mesafe kaldırıcı bir faaliyettir. Yani hukuk normları, sadece belli bir zamanda belli bir uyumsuzluğun çözümü için değil, yürürlükte oldukları sürece benzer nitelikteki bütün problemlerin çözümü için hakem olmalıdır. Burada metin ile yorumlanacağı zaman arasında bağlantı kurulup, geçerli olan yorum yapılmaya çalışılmalıdır. Zira hukuk, devam edecek bir düzen kurmak amacıyla her devrin ihtiyaçlarına cevap vermek durumundadır. Bu durum, kanun koyucunun belli bir zamandaki düşüncesini (şekli belirlemesini) değil, öncelikle kanunun amacının dikkate alınmasını gerektirir.¹⁹ Bu amaç ise içinde bulunulan gerçekliğe göre tespit edilmelidir. Ancak bu tespit, sosyal düzen açısından, gelenekten beslenmeli ve geleceğe uzanmalıdır. Toplumun istikrar içerisinde değişen ve gelişen ihtiyaçları da ancak bu şekilde karşılanabilir.²⁰

Hukukun anlam ve amacı, mazinin şimdiye hükmetmesini sağlamak değil, gelişen ve değişen hayata uyum sağlamaktır. Bu durum, zamanın üç boyutu (mazi-an-ati) arasında makul bir ilgi kurarak, gelecek idesinin rehberliği ve kontrolü altında hayatın ve hukukun sürekli yorumlanmasını gerektirir. Zira hayat akış halindedir ve hukuk bu akışı sürekli kontrol etmelidir. Bu sebeple, her zaman geçerli anlamı ortaya çıkarmak için, hukuk metinleri sürekli yorumlanmalıdır.

2. YORUM TEORİLERİ

Hukukî yorumda ortaya çıkarılacak olan kanunun amacı veya kanun koyucunun iradesi, hangi andaki amaç ve irade olmalıdır; kanunun yapıldığı andaki irade mi yoksa kanunun uygulandığı andaki amaç ve irade mi? Diğer bir ifade ile kanun yorumlanırken, bu kanunun yapıldığı anda mevcut olan ve kanunla çözümlenmek istenen durum mu yoksa, çözümlenmek istenilen içinde bulunduğu durum mu göz önünde tutulacaktır? Kanunun anlamı, kanun koyucunun kendi zamanında bir defaya ait olmak üzere açıklamış olduğu iradesinde mi, yoksa kanunun kendi içinde mi aranmalıdır? Sorusu hakkında iki görüş geliştirilmiştir.

2.1. Sübjektif Teori

Sübjektif yorum, kanunun düzenlendiği dönemdeki kanun koyucunun iradesinin ön plana çıkarıldığı bir yorum metodudur. İrade teorisi de denen bu anlayışa göre yorumun amacı, kanun koyucunun zaman içinde oluşan iradesini veya kanun koyucuyu harekete geçiren amaçları bularak kanun maddelerini açıklamaktır.²¹ Bu teoriye göre, hukuk kaideleri kanun koyucunun iradesine göre

¹⁴ Gadamer, II, 208.

¹⁵ İmre, Zahit, **Medeni Hukuka Giriş**, İstanbul, 1971, 165.

¹⁶ Işıktaç; Metin, 11.

¹⁷ Açıkgöç, Alpaslan, **Bilgi Felsefesi**, İstanbul, 1992, 45.

¹⁸ Bk. Gözler, Kemal, **Yorum İlkeleri**, Ankara, 2013.

¹⁹ Otacı, 441.

²⁰ Otacı, 437.

²¹ Çağıl, **Hukuk ve Hukuk İlimine Giriş**, 195; **Hukuk Metodolojisi Dersleri**, 128; Otacı, 141.

anlamlandırıldığından,²² onun iradesi ve izlediği amaç hâkimi bağlar.²³ Sübjektif yorumcular, ele alınan kurala ilişkin olgunun fiili durumunu, kuralın hazırlanma nedenlerini, saptanan hedefi, yayınlanmadan önceki hukukî hazırlık sürecini ve yasa yayınlandığında diğer kurallar ile bağlantısını değerlendirirler.²⁴ Başka bir ifade ile bu yorum türünü benimseyenlere göre yorumda üç hususun bilinmesi şarttır. Bunlar; kanunun çıkış anında var olan tarihî ve toplumsal şartlar, inanç ve değer kuralları ve yasa koyucunun bu yasayı koymadaki amaç ve niyeti.²⁵ Sübjektif teori içerisinde diğer bir akım da serbest hukuk ekolünün de katkısı ile hâkimin serbest olarak, kendisini kanun koyucunun yerine koyarak, hukukî hissiyatına göre yorum yapabileceğidir.²⁶ Kanaatimizce bu yaklaşım, hukukî uygulamalarda birliğin sağlanması açısından olumsuzluklara sebep olabilir.

2.2. Objektif Teori

Bu teoriye göre kanun bir kere çıktıktan sonra artık bağımsız bir kimlik kazanır ve objektif bir anlama sahip olur.²⁷ Burada yorumun amacı, kanunun kendi içinde saklı olan objektif/normatif anlamını araştırıp bulmaktır.²⁸ Bu itibarla, yorumda, kanunun uygulandığı sıradaki objektif manası nazara alınmak gerekecektir.²⁹ Objektif yorumcular, sübjektif yorumun tam tersi olarak kuralları düzenleyenlerin iradelerinin anlamsız olduğunu düşünmektedirler. Zira bu yorumculara göre, hiçbir zaman her dönemde geçerli olan irade yeteneğine sahip bir kanun koyucu olmamıştır.³⁰ Bu bağlamda klasik fıkıh kaynaklarında “Hz. Peygamber hariç, herkesin sözü tartışılır” düşüncesi hakimdir. Bir yasa, yayınlanması ile birlikte yasa koyucudan bağımsızlaşır,³¹ ayrı bir şahsiyet kazanır. Yasa yapanların olduğu gibi, yasanın da kendine özgü bir iradesi vardır. Yasa tamamlanmamış bir eserdir. Önemli olan, yasa yapanın o dönem ne istemiş olduğu değil, bugün ondan çıkarılacak geçerli anlamdır.

Bu teoriye göre kanunun yorumlanmasındaki gaye, objektif anlamına ulaşmaktır. Burada kanunun anlamı, tarihçesine ilişkin vesikalarla değil, yürürlüğü sırasındaki menfaatlerin araştırılması ve değerlendirilmesi suretiyle verilmelidir.³² Objektif yorum metoduna göre, kanunun metninin akla uygun olarak doğru olan anlamı araştırılır. Burada öncelikle kanun metni alınır; bunun yanında, kanun dışında olan fakat kanunun yapılmasının sebebini oluşturan ve kanun tarafından düzenlenmek istenen fiili münasebetler de göz önünde bulundurulur. Bu metotta akla uygunluk ve doğruluk, fiili gerçekliklerle birlikte bulunur ve hiç ayrılmazlar.³³

Objektif teoriye göre yasanın düzenlenmiş olduğu dönemdeki toplumsal şartlar, uygulanacağı zamandaki sosyal gerçeklikler ve ihtiyaçların karşılanması açısından yeterli olmaz. Dolayısıyla yorum yapılacağı zaman, tarihsel şartların değil, yorum yapılacağı zamandaki hayat şartlarının göz önünde bulundurulması gerekir. Burada yasaların toplum ihtiyaçlarını sağlayacak ve karşılayacak, toplumsal ve teknik ihtiyaçlara cevap verecek şekilde yorumlanması önemlidir.³⁴

Hukuk normlarının yorumlanmasının amacı, dünün bugüne hükmetmesini sağlamak değil, değişen hayat şartlarına uyum sağlayarak, hayatı geleceğe dönük olarak geliştirmek olmalıdır. Bu açıdan kanunun uygulandığı zamana yerleşmek, zamanın üç boyutunu dikkate almak, değer hükümlerini ve hukukî durumu da göz önünde bulundurmak da gerekir.

Yorumun hedefini objektif düşüncenin bir ifadesi olan bizzat kanunun irade ve amacı belirler, görüşünü benimseyenler olduğu gibi, kanunun amacı sübjektif teoriye dayanmalıdır, yorumda önemli olan kanun koyucunun kanunda açıklanan iradesidir,³⁵ görüşünde olan hukukçular da vardır.

Hukuk normu mahiyeti itibarıyla ne sadece iradi bir davranış veya emir, ne de zaman üstü objektif akıldır; özellikle belli ölçülerde ikisidir. Yorumun amacı, hukuk metninin bugün geçerli olan normatif

²² Narmanlıoğlu, Ünal, *Kanunun Anlam Bakımından Uygulanması*. Prof. Dr. Turhan Tüfan YÜCE'ye Armağan, 2001, s.93-118.

²³ İmre, 171.

²⁴ Sözer, Ali Nazım, *Hukukta Yöntembilim*, İstanbul, 2012, 90 - 91.

²⁵ Hukukta Yorum Kavramı, http://www.mayhukukdanismanlik.com/wp-content/uploads/2015/11/O%CC%88_zel_-Hukukta-Yorum.pdf, 10.07.2021.

²⁶ İmre, 172.

²⁷ Çağıl, *Hukuk ve Hukuk İlmine Giriş*, 189.

²⁸ Çağıl, *Hukuk ve Hukuk İlmine Giriş*, 195.

²⁹ Narmanlıoğlu, 101.

³⁰ Sözer, 91.

³¹ Erdiş, Seyfullah, *Medeni Hukuka Giriş ve Başlangıç Hükümleri*, Ankara, 1987, 191,(zikreden; Sözer, 92).

³² İmre, 172.

³³ İmre, 172.

³⁴ Sözer; 92.

³⁵ Çağıl, *Hukuk ve Hukuk İlmine Giriş*, 195.

anlamını belirlemek olmalıdır. Bunun için objektif ve sübjektif teorilerin birlikte değerlendirilmeleri daha uygun olur.

3. YORUM YÖNTEMLERİ

Yöntem kelime olarak, bir amaca ulaşmak ve bilgi edinmek için takip edilen yol şeklinde tanımlanır.³⁶ Bilim tarihinde farklı anlamlar kazanan yöntem, geniş anlamıyla, olgu ve olaylar karşısında insan zihnini tatmin edecek doğruların bulunması için harcanan düşünce faaliyeti veya düşüncenin bilgiye ulaşmak için ilerlemesine bağlı kaidelerin toplamı olarak tanımlanır. İslam hukukçuları, Fıkıh usulü olarak isimlendirilen hukuk yöntemleri; “Müçtehidin şer’i ameli hükümleri tafsili delillerinden çıkarılabilmesine yarayan kurallar bütünü” olarak isimlendirilir.³⁷

Amaca ulaşmak için takip edilmesi gereken yöntemin, düzenli ve tanımlanabilir olması esastır. Zira amaca ulaşma aşamasında öznel ve sübjektif yollar bilimsel olarak kabul edilmez. Çünkü bilimsel doğru nesnel, apaçık ve genel geçer olmalıdır.³⁸

Yöntemin amacı, bilimsel faaliyetlerde ulaşılan sonuçların tarafsız olarak ortaya konulması ve uygulanmasıdır. Bilimsel yöntemler ve elde edilen sonuçlar hata ihtimaline karşı sürekli sorgulanmalıdır. Bu açıdan, insanın varlık karşısındaki ve varlığın insan karşısındaki konumları sürekli değiştiğinden, İslam hukukunda içtihatla ulaşılan sonuç zan ifade eder anlayışı hâkimdir.³⁹

Yöntemler, değişik ilim alanlarına göre farklılık gösterir. Bu açıdan yöntemin her zaman objeye uygun olması gerekir. Ayrıca farklı yöntemleri, farklı düşünce tarzları da belirler. Bu düşünce tarzlarında da bireysel özellikler, zamana ve eşyaya bağlı unsurlar önemli rol oynarlar. Bu sebeple yorumlarda amaca ulaşmak için, farklı yorum yöntemleri geliştirilmiş ve kullanılmıştır. Tarihi süreçte yorumun amacı konusunda sübjektif teoriden hareket ederek diğer yorum yöntemlerine doğru bir telife gidildiği söylenebilir. Hukukî bakımdan doğru yargıya ulaşmak için, yerine göre yorum yöntemlerinin hepsinden faydalanma yönüne de gidilmelidir. Bu açıdan, hukuku anlama ve uygulamada farklı yorum yöntemleri geliştirilmiştir. Bu yorum şekillerinden en önemlileri şunlardır:

3.1. Lafzi Yorum

Her yazar düşüncelerini sözcüklerle ifade ettiğinden, metinlerin yorumunda lafızlarından hareket etmek zorunludur. Bu bakımdan kanunların yorumunda öncelikle lafızlardan hareket etmek önemlidir; “Metnin anlamı yapısındadır,” düşüncesinden hareketle, kanunların manasının sadece metinde bulunan kelimelerin sözlük anlamları göz önüne alınmak suretiyle tespit edilmesine “lafzi yorum” denir. Bu yöntemle göre kanunun anlamı, ilk planda onun lafzından yanı metinde söylenen sözlerden araştırılmalıdır.⁴⁰ Çünkü kanun koyucu, iradesini ilk önce lafızlarla açıklar. Kelime ve cümlelerinin incelenmesi suretiyle ne demek istediği anlaşılmalı çalışılır. Lafzi yorum yönteminde hukuk normunun anlamına, metinde kullanılan kelime ve deyimlere dilbilgisi kurallarını uygulamak suretiyle ulaşılmaya çalışılır. Burada yorumun amacı, belirli bir hukukî konuyu düzenlerken, yasa koyucunun metin içerisinde açıkladığı beyanın hukukî anlamına ulaşmaktır.⁴¹

İlk zamanlarda lafzi yorum yöntemi egemendi; sonraları kültür geliştikçe, insani ilişkiler farklılaştıkça, toplum, mekanik yapıdan organik yapıya doğru evrildikçe hukuk bilimsel özellik kazanmış, lafzi yorum yetersiz kabul edilmiş, mana ve amaca doğru yoruma gidilmiştir.⁴²

Yorumda yalnızca lafza takılıp kalmak doğru olmadığı gibi -çünkü lafız sadece bir hareket noktasıdır- kelimeleri hiç dikkate almamak da yanlıştır. Kanunun anlamını açıklamada, uygun oldukları ölçüde sistematik ve tarihsel etkenler de göz önünde bulundurulmalıdır.

3.2. Amaçsal (Teleolojik) Yorum

Hukuk normları her zaman en uygun kelimelerle yazılmayabilir. Amaçsal yorumda normun amacı araştırılmaya çalışılır. Burada hukuk normunun, hangi amaç için kabul edildiği noktasından hareket edilerek o amacı gerçekleştirecek şekilde yorumlanmasının uygun olacağı düşünülür. Yorumda yalnız lafız ve mantık vasıta olarak yeterli olmayabilir. Hatta bazen bunların kullanılması, amaçtan sapmaya

³⁶ Öktem, Niyazi, **Devlet ve Hukuk Felsefesi Akımları**, İstanbul, 1995, 25.

³⁷ Zekiyyüddin Şaban, **İslam Hukuk İlminin Esasları**, (çev. İbrahim Kâfi Dönmez), Ankara, 2000, 28.

³⁸ Öktem, 25.

³⁹ Bk. Dönmez İbrahim Kâfi, “İctihadın Bağlayıcılığı Meselesi ve Fıkıh Mezheplerine Bağlanmanın Anlamı”, **Usûl: İslam Araştırmaları**, 2004, cilt: I, sayı:1.

⁴⁰ İmre, 168.

⁴¹ Işıktaç, Metin, 194.

⁴² Çağıl, **Hukuk ve Hukuk İlmine Giriş**, 182, 201.

da götürebilir. Bu durumda başka vasıtalarla başvurularak amaca uygun anlamda yorum yapılmasının önü açılmalıdır.⁴³

İnsan ihtiyaçları her gün değiştiğinden, kanunların bu ihtiyaçlara paralel gelişmesi / güncellenmesi, esnek bir yorum anlayışını gerekli kılar.⁴⁴ Zira hukuk normları, amaçlarına aykırı uygulanamayacakları gibi, amaçlarına aykırı olarak da yorumlanamazlar.⁴⁵

Amaçsal yorum yönteminde kanunun amacının araştırılmasında üç yaklaşım söz konusudur olmaktadır; bunlardan birincisi, subjektif yaklaşım; Kanunun anlamını bulmak için lafızlar yeterli olmadığında, yasayı yapanın onu ortaya koyarken izlediği amaç araştırılır. Bu amaç, Kanun koyucunun kanunun yapıldığı tarihteki subjektif iradesine göre belirlenir.⁴⁶ Burada yorumun amacı, kanun koyucunun iradesinin yöneldiği amacı ortaya çıkarmaktır. İkincisi ise objektif yaklaşımdır. Bu amaçsal yorum yöntemine göre, geçmişte veya şu an için var olan hiç kimsenin amaçlarına itibar edilmez. Tam tersine rasyonel amaçlara ya da geçerli hukuk düzeni çerçevesinde objektif olarak düzenlenmiş rasyonel amaçlara dayanılır. Burada kanun, koyucusundan tamamıyla ayrı ve tamamlanmamış bir şahsiyet olarak kabul edilir,⁴⁷ ve yeni yorumlarla sürekli geliştirilmelidir, düşüncesi hâkimdir. Çünkü kuralın anlamının zamana göre değişebileceği ve farklılaşabileceği kabul edilir.⁴⁸ Üçüncüsü olan birleştirici yaklaşıma göre, kanunun amacına ulaşma konusunda hem kanun koyucunun subjektif iradesi hem de kanunun objektif normatif anlamı yeterli değildir. Bu konuda birleştirici görüş, her ikisini de dikkate alır. Bazı durumlarda kanunun amacının tespiti konusunda kanun koyucunun iradesi yeterli olmayabilir, sadece normatif anlama dayanmak ise farklı değerlendirmelere sebep olabilir. Bu durumlarda kanunun amacının tespit edilmesinde iki yaklaşım şeklinin birlikte dikkate alınması daha uygun olur.

Amaçsal yorum yönteminde kanunun gözettiği amaç, uygulandıkları zaman ve toplum ihtiyaçları ve düşünceleri dikkate alınarak değerlendirilir ve yorumlanır. Burada önemli olan kanunun kelime anlamından çok amacının ve gerekçesinin araştırılmasıdır.

3.3. Sistematik Yorum

Her şeyin her şeyle ilişkili olduğu bir dünyada, hiçbir kurum veya kavramın tek başına olması düşünülemez. Bu durum hukuk kavramları ve kuralları açısından da söz konusudur. Bir hukuk normunu tecrit ederek, onu sırf kendi içeriğine dayanarak anlamak ve anlamlandırmak eksik ve yanlış bir yaklaşım olur. Sistematik yorumda hukuk normunun anlamı, hukuk düzeninin bütünlüğü içerisinde kavranmaya çalışılır. Yani hukukî kavramlar, içinde buldukları sistemdeki yerlerine ve sistemdeki diğer kavramlarla olan ilişkilerine göre değerlendirilmeye çalışılır. Çünkü her hukukî önermede bir hukukî düşünce saklıdır ve bu hukukî düşünce, sistemin diğer unsurlarıyla birbirine bağlı ve ilişki halindedir. Yani her hukukî önermeyle hukuk sistemi arasında bir anlam ilişkisi vardır. İşte sistematik yorum sayesinde bir hukuk normunun anlamı, hukuk düzeninin bütünlüğü içerisinde anlaşılmasına çalışılır.

Sistematik yorumun temelinde hukuk sistemi normlarının gelişigüzel bir araya gelmesi değil, birbiriyle tutarlı bir bütün oluşturmaları anlayışı vardır. Burada kurallar üst üste konulmuş bir yığın değil, kendi aralarında sistematik bir yapı ve tutarlı bir bütün oluştururlar.⁴⁹ Sistematik yorumda hukukî kavramlar, diğer kavramlarla oluşturdukları bütünlük bağlamında anlamlandırılmaya çalışılır. Çünkü her hukukî önermede bir hukukî düşünce saklıdır. Bu hukukî düşünce, sistemin diğer unsurlarıyla birbirine bağlı ve ilişki halindedir. Ayrıca her hukukî önermeyle hukuk sistemi arasında bir anlam ilişkisi de vardır. Hukuk normunun anlamı, sistemin bütünlüğü içerisinde anlaşılmasına çalışılır.⁵⁰

Hukuk normlarının sistematik yorumunda şu durumlar göz önünde bulundurulmalıdır. Bu tür yorumda her şeyden önce, hukuk kuralını oluşturan önermenin kelimeleri arasında tutarlılığın sağlanmasına dikkat edilmelidir. Hukukî önermenin doğru ve geçerli anlamı her şeyden önce buna bağlıdır. Çünkü, hukukî önermenin organik bir bütün ve mantuki yapı oluşturması önemlidir. Diğer bir durum, Bir hukukî normun anlamı ve kapsamının belirlenmesi, onun diğer normlarla birlikte değerlendirilmesi sonucunda ortaya çıkar. Ayrıca, sistematik yorumda hukuk sisteminin bütün konuları arasında da bütünlük ve

⁴³ Tosun, Öztekin, "Ceza Hukukunda Tefsir ve yanlış Tefsir", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, cilt: 28, sayı, 1, İstanbul, 1962, 44. Bir İslam hukuk kaynağı olan "İstihsan" bu konuda önemli ölçüde işlevsel olabilir.

⁴⁴ Aktaş, Sururi, Hukukta Yorum Kavramı, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, say: 67(2), 2018, 15.

⁴⁵ Aktaş, 15.

⁴⁶ Işıқтаç, Metin, 201.

⁴⁷ Işıқтаç, Metin, 206.

⁴⁸ Aktaş, 15.

⁴⁹ Işıқтаç, Metin, 198.

⁵⁰ Çağıl, *Hukuk ve Hukuk İlimine Giriş*, 202; *Hukuk Metodolojisi Dersleri*, 130; Tosun, 32.

tutarlılık sağlanmalıdır. Zira unutulmamalıdır ki Bir sistemde ona uymayan tek bir norm bile o sistemin bozulması ve dağılması için yeterli sebeptir.

Sistematik bir yorumda önemli bir nokta da eylem kuramı ile sistem kuramlarının birbirinden farklı olmalarıdır. Zira sistem aynı amacı gerçekleştirmek için, farklı eylemler tasarlayabilir. Bu iki kuramın yapısal değil amaçsal bağları vardır. Bir sistem, amaca uygun tasarımlar geliştiremez ve gerçekleştiremezse kendini geleceğe taşıyamaz. Aynı amacın gerçekleşmesine katkı sağladıkları takdirde, sistem içerisindeki farklı uygulamalar, çelişki değil, alternatif çözümler oluşturur. Bu açıdan hukuk sistemi içerisindeki normların sistematik yorumu, sistemin ana unsurlarının bilinmesine ve sağlıklı bir koordinasyonun sağlanmasına bağlıdır.

3.4. Tarihi Yorum

Tarihi yorum yöntemine göre, kanunun şimdiki anlamı değil, kanun koyucunun kanunu koyarken izlediği amaç yani iradesi araştırılır. Burada kanunun, kanun koyucunun iradesine göre yorumlanması için kanunun sözleri yeterli değildir.⁵¹ Kanunun malzemesine, tarihçesine, sebeplerine vb. durumlara bakmak gerekir.⁵² Bu yöntem lafzi yöntemi uygulamakta ancak, onu daha da ileri götürerek kanunun tarihi malzemesine gitmektedir.⁵³ Burada istenilen, kanun metnini ortaya çıkaran şartları tespit etmektir. Amaç ise, bu yöntemle yapılan yorumla kanun koyucunun kural koyarken izlediği amaç, karşılaştığı ihtiyaçlar ve diğer faktörler araştırılarak bir sonuca varılmaya çalışılır ve elde edilen sonuçlar dikkate alınarak yeni düzenlemeler yapılmak istenir.

Hukuk kuralları genel olarak bir ihtiyaca istinaden, toplum hayatının zorunlu kıldığı sebepler sonucu, kanun koyucu tarafından tespit edilip müeyyideye bağlanır. Her hukuk kuralının bir tarihçesi, zaman içerisinde oluşan bir görünümü vardır. Anlamı belli edilmek istenen normun, zaman içindeki seyrini araştırmak ve tespit etmek, onun köklerine inmeyi gerektirir.⁵⁴ Böyle bir araştırma, kanunun araştırma safhasının da göz önünde bulundurulmasına bağlıdır. Bu amaçla yorumcu, kanunun yapıldığı sıradaki tarihi malzemenin faydalanacaktır.⁵⁵

3.5. Sosyolojik Yorum

Hukuk normlarının yorumu için kullanılan yöntemlerden biri de sosyolojik yorum yöntemidir. Bu yorum yönteminde, sosyolojinin bakış açısı öncelenir. Sosyolojik bakış açısında her zaman ve mekân için geçerli olan, mutlak geçek ve ona bağlı değişmez sebepler yoktur. Bunun yerine sosyal gerçeklik ve bu gerçekliğin göreceli mantığı vardır. Bu yüzden, hukuk normlarının mantıki veya lafzi yöntemlerle belirlenmesi ve yorumlanması, değişen ve gelişen hayat ihtiyaçlarının karşılanmasında yeterli olmaz.

Sosyoloji, sosyal olayları olması gerektiği gibi değil, olduğu şekliyle değerlendirdiğinden, sosyolojik yöntem de kanunların yorumlanmasını bu bakış açısıyla ele alır.

Sosyolojik hukuk anlayışını savunanlara göre hukuk, dil ve bilgi, sosyal olarak belirlenmiş yapılardır. Bu yaklaşıma göre hukuk, yaşayan bir olgu olduğundan,⁵⁶ kanunlar her zaman toplumsal gerçekliğe göre yorumlanmalıdır.⁵⁷ Dolayısıyla sosyolojik yorum teorisi için amaca göre yorum uygun olmaktadır. Kanun metinlerinin lafızlarına teslim olmak yerine, onları ortaya çıkmış yeni ihtiyaçlara göre yorumlamak ve yeniden anlamlandırmak daha doğru olur.⁵⁸ Zira kanun koyucunun koyduğu normlar, belli bir ülkede ve belli bir devirde yaşayan insanların ihtiyaçlarını karışılmalı ve beklentilerine cevap vermelidir. Bu bakımdan metinler bu amaçlar göz önünde bulundurularak yorumlanmalıdır.⁵⁹

Hukuk, toplumsal kültürün bir parçası olduğundan, hukuk normları sosyal hayatın gereklerine ve kültürel gelişmeye uyacak şekilde yorumlanmalıdır. Bu açıdan kanunlar, sosyal hayatı düzenleyen kurallar bütünü olduklarından, sosyal düzen hukukun eseri değil, hukuk ve kanunlar, sosyal hayatın ürünleri olmaktadır. Bu itibarla hukuk normlarının anlamlandırılması ve yorumlanmasında sosyal gerçeklik önemlidir. Çünkü kanun hükümleri, sosyal ihtiyaç ve özelliklere uygun oldukları ölçüde değer

⁵¹ Gözler, **Hukukun Genel Teorisine Giriş**, Ankara, 1998, 168, **Hukuka Giriş**, Bursa, 1998, 243.

⁵² İmre, 171.

⁵³ İmre, 171.

⁵⁴ Narmanlıoğlu, 109.

⁵⁵ Aktaş, 15.

⁵⁶ Can, Cahit, **Hukuk Sosyolojisinin Antropolojik Temelleri Ve Genel Gelişim Çizgisi**, Ankara, 2002, 157-158.

⁵⁷ Aktaş, 31.

⁵⁸ Aktaş, 31.

⁵⁹ Tosun, 39.

ifade ederler. Ayrıca, genel kavramlar ve değer hükümlerinin yorumunda da sosyal gerçeklik dikkate alınmalıdır. Zira bunlar da pozitif hukuka giriş kapıları olmaktadır.⁶⁰

Sosyolojik yorum yönteminde menfaatleri değerlendirip, dengelemek ve bu çatışmaları önlemek, sadece özel hukuk alanlarında değil, kamu ve özel çıkarlar arasında da söz konusu olmaktadır. Hukuk normları, kamu ve özel çıkarları da düzenlemek ve dengelemek zorundadır. Zira hukukun sosyal gelişmelere uyum sağlaması ancak bu şekilde sağlanabilir.

4. SONUÇ

Bir sözün veya metnin anlam kapalılıklarının açıklığa kavuşturulması yorumla sağlanır. Hukuka kaynaklık eden bir metnin anlam, kapsam ve içeriğini belirleyerek olgu ve olaylarla irtibatlandırılması yorum faaliyeti olarak isimlendirilir.

Yorum mesafe kaldıracı bir çaba olduğundan, hukukî yorumlarda zamanın ruhu önemlidir. Zira her çağ kendisine intikal eden metni kendi gerçekliğinde anlamak ve anlamlandırmak durumundadır. Bunun için yorumcu, ilk önce metnin inşa edildiği döneme gitmek, metnin inşa edilme gerekçelerini öğrenmek sonra da o metni kendisi yaşadığı gerçekliğe taşımak durumundadır.

Metin olarak açık ve seçik olan hukukî bir ifade veya norm, uygulanma konusunda belirsiz bir durum alabilir. Bu sebeple hukuk normlarını doğru anlama, anlamlandırma sonra da doğru uygulama açısından dünya gerçekliğinin ve sosyal hayat şartlarının bilinmesi önemlidir. Zira hukukun görevi mazinin şimdiye hükmetmesini sağlamak değil gelişen ve değişen hayata uyum sağlamak ve insanı geleceğe taşımaktır. Akış halindeki hayatın kontrol edilmesi, olay ve olguların vasıflanması için hukuk bu görevini yorum vasıtasıyla yapacaktır.

Hukukçular, hukukî metinlerin anlamlandırılması konusunda iki farklı yorum teorisi geliştirmişlerdir. Bunlardan birincisi olan sübjektif teoriye göre kanunun anlamının ortaya çıkarılması için kanun koyucunun iradesinin tespiti önemlidir. Bu teoriye göre hukuk kaideleri kanun koyucunun iradesine göre anlamlandırılmalıdır. İkinci teori olan objektif teoriye göre kanun ortaya çıktıktan sonra bağımsız bir kimlik kazanır. Onun için kanunun yorumlanması, kanunun objektif olan kendi iradesine göre yapılmalıdır.

Hukuk normu mahiyeti itibarıyla ne sadece iradi bir davranış veya emir, ne de zaman üstü objektif akıldır, özellikle belli ölçülerde ikisi olmaktadır. Yorumun amacı hukuk normunun geçerli olan normatif anlamını ortaya çıkarmaktır. Bu amaca ulaşmak için takip edilmesi gereken yöntem veya yöntemlerin tutarlı ve açık olmaları esastır. Zira öznel ve sübjektif ölçüler bilimsel kabul edilmez.

Yöntem, değişik ilim alanlarında farklılıklar gösterebilir. Burada önemli olan yorumun objeye uygun olmasının gerekliliğidir. Düşüncelerin farklılığı farklı yorum yöntemlerini ortaya çıkarmıştır. Önemli olan, yorumda uygun olan yöntemleri kullanmak olmalıdır.

⁶⁰ Çağıl, **Hukuk ve Hukuk İlimine Giriş**, 193.

KAYNAKÇA

- Açıkgenç, A. (1992). *Bilgi Felsefesi*: İstanbul: İnsan Yayınları.
- Aktaş, S. (2018). Hukukta Yorum Kavramı. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 67(2), 227-252.
- Can, C. (2002). *Hukuk Sosyolojisinin Antropolojik Temelleri ve Genel Gelişim Çizgisi*. Ankara: Pinhan Yay.
- Çağıl, O. M. (1952). *Hukuk ve Hukuk İlmine Giriş*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yay.
- Çağıl, O. M. (1967). *Hukuk Metodolojisi Dersleri*. İstanbul: Fakülteler Matbaası.
- Dönmez İ. K. (2004). İctihadın Bağlayıcılığı Meselesi ve Fıkıh Mezheplerine Bağlanmanın Anlamı. *Usûl: İslam Araştırmaları*, I (1), 35-48.
- Eren, H., vd. (1988). *Türkçe Sözlük I-II*. Ankara: TDK.
- Eşit, Y. (2018). Hz. Ömer Uygulamalarının Fıkhi Mezheplere Yansıması. *Dini Araştırmalar*, 21(54),107-130.
- Gadamer, H. G. (2008). *Hakikat ve Yöntem I-II*. Çev: Hüsamettin Arslan, İsmail Yavuzcan, İstanbul: Paradigma.
- Gözler, K. (2013). *Yorum İlkeleri*. Ankara.
- Işıқтаç, Y. & Metin, S. (2003). *Hukuk Metodolojisi*. İstanbul: Filiz Kitapevi.
- İmre, Z. (1971). *Medeni Hukuka Giriş*. İstanbul.
- Keçelioğlu E. (2012). Ceza Hukukunda İctihadın Sınırı, Yorum ve Kıyas. *Adalet Akademisi Dergisi*, (11),77-100.
- Koçak, M. (1977). *İslâm Hukukunda Hükümlerin Değişmesi Açısından Hz. Ömer'in Bazı Uygulamaları*. Samsun.
- Narmanlıoğlu, Ü. (2001). *Kanunun Anlam Bakımından Uygulanması*. Prof. Dr. Turhan Tüfan YÜCE'ye Armağan, 2001, s.93-118.
- Otacı, C. (2010). Hermeneutik (Yorum Bilim) ve Ceza Kanunlarının Yorumu. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 23(89),439-491.
- Öktem, N. (1995). *Devlet ve Hukuk Felsefesi Akımları*. İstanbul: Der yay.
- Önen, M. (1993). *Hukukun Temel Kavramları*. Ankara: Beta Basım.
- Öztürk, M. (2014). Hz. Ömer'in İctihatlarının Fıkhi İlkelerdeki Karşılığına Kısa Bakışlar. *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2014),75-103.
- Sözer, A. N. (2012). *Hukukta Yöntembilim*, İstanbul: Beta.
- Tosun, Ö. (1962). Ceza Hukukunda Tefsir ve yanlış Tefsir. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 28(1), 20-59.
- Zekiyyüddin Ş. (2000). *İslam Hukuk İlminin Esasları*. Çev. İbrahim Kâfi Dönmez, Ankara: Diyanet Vakfı Yay.
- URL 1. Hukukta Yorum Kavramı, <http://www.mayhukukdanismanlik.com/wp-content/uploads/2015/11/O%CC%88zel-Hukukta-Yorum.pdf>,2. 10.07.2021.